

Pandemi ve Sanat

Doç. Safiye BAŞAR*

Gönderim Tarihi: 31.01.2022 – Kabul Tarihi: 07.03.2022

Özet

Bulaşıcı hastalıklar ve toplu ölümleri ifade eden bir sağlık kavramı olarak pandemi, sağlık alanından sanatın alanına sıçrayarak bir anlamda bugün plastik sanatlardan edebiyata, her türden yaratıcı üretime yansımıştır.

Elbette içinden geçtiğimiz pandemi süreci sanat ve bulaşıcı hastalıkların ilk kesişimi değildir. Ölümden önce ölüm olarak adlandırılan cüzzam, "kara ölüm" olarak bilinen veba, 20. Yüzyıl başında, 1. Dünya Şavaşı'ndaki kayıplardan daha fazla ölüme neden olan İspanyol Gribi, dönemin sanatsal çalışmalarında tematik bir yaklaşımla işlenmiştir.

21. yüzyılın ilk çeyreğinde karşılaştığımız Covid-19 salgını da şüphesiz günümüz sanatçılarının çalışmalarında yer almaktadır. Bu araştırma, son pandemi sürecinde üretilen çalışmalarda tematik yaklaşımları tespit etmeyi, geçmiş pandemi dönemi örnekleriyle tematik farklılıklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Pandemi ve Sanat, Sanat ve Hastalıklar, Korona, Covid-19 ve Sanat

* Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü
safiyebasar@yahoo.com, **ORCID ID:** 0000-0003-1958-714X

Pandemic and Art

Assoc. Prof. Safiye BAŞAR

Sending Date: 31.01.2022 – Acceptance Date: 07.03.2022

Abstract

As a concept expressing infectious disease and mass deaths, the pandemic has jumped from the field of health to the field of art, and today it has been reflected in all kinds of production from plastic arts to literature and also creavite production.

Of course, the pandemic process we are going through is not the first intersection of art and infectious diseases. Leprosy, which is called death before death, the plague known as the “black death”, the Spanish Flu, which caused more deaths than the losses in the First World War at the beginning of the 20th century, were handled with a thematic approach in the artistic works of the period.

The Covid 19 epidemic, which we encountered in the first quarter of the 21st century, undoubtedly also takes place in the works of today’s artists. This research aims to identify the thematic approaches in the studies produced during the last pandemic process, and to reveal thematic differences with examples from the past pandemic period.

Keywords: Pandemic and Art, Art and Epidemics, Corona, Covid-19 and Art

Giriş

Sanat tarihinin kült eserlerinden birine imza atan Sanat tarihçi Ernst H. Gombrich, "sanat adı verilen bir şey yoktur aslında, yalnızca sanatçılar vardır" (Gombrich, 1980, s. 5) derken, bir anlamda sanatçıların yaşadıkları dünyayı algılayışlarına ve onların imgelem dünyalarının önemine dikkat çekmektedir. Bu noktada yaşadığı çağın tanığı olarak sanatçının, eserleri aracılığıyla görünmeyeni görünür kıldığını söylemek hiç de yanlış olmayacaktır. Yaklaşık iki yıldır, tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemi sürecinde sanatçılar, ısrarla üretmeye devam etmiş, pandemi günlerine dair tanıklıklarını kendi ifade alanları içinde, imgeler aracılığıyla görünür kılmaya çalışmışlardır.

2019 yılının sonlarında Çin'de ortaya çıkan ve kısa bir sürede tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını, insanların özgürlüklerini kısıtlayıp evlerine hapsederken, mega kentlerin sokaklarının boşalmasına, müzelerin, okulların kapanmasına neden oldu. Sevdiğine dokunmanın ürkütücü olduğu günlerde, sevgiliye olan güven parçalandı. Böylesi bir felaket daha önce yaşanmış mıydı? Şüphesiz insanlık benzerlerini daha önce de yaşadı. Veba, insanlığın başa çıkmak zorunda kaldığı pandemik etkide bir salgın hastalığı. Tarihte ilk olarak (M.S 541) Mısır'da ortaya çıktığı düşünülen veba salgını, Bizans imparatorluğu üzerindeki sosyal ve ekonomik sonuçları nedeniyle, Justinian Vebası olarak da adlandırılır. Avrupa, Orta ve Güney Asya nüfusunun yarıya yakınının veba salgınında hayatlarını kaybettiği tahmin edilmektedir. Kara ölüm olarak da bilinen, 14. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına kadar aralıklarla devam eden veba salgınında ise tüm dünyadaki kayıpların sayısını saptamak oldukça güçtür. Sadece Fransa'da 1720-1722 yılları arasında yetmiş beş milyondan fazla ki-

şinin vebaya bağlı olarak hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir. Veba salgını sadece insan sağlığı üzerindeki etkileriyle değil, sosyo-kültürel alandaki sonuçlarıyla da önem taşımaktadır. Yaşanan toplu ölümler ve beraberinde gelen iş gücü kaybı, Avrupa'da feodal sistemin çöküşünü tetikleyen en önemli unsurlardandır (Parıldar, 2020, s. 22).

Salgın hastalıklar arasında sıklıkla adı geçen bir diğer hastalık Cüzzamdır. Cüzamla ilgili ilk kayıtlar MÖ. 1500'lere kadar uzanmaktadır. İnsanlık tarihinin belki de en eski ve en yaygın salgını ise sıtmadır. Afrika'da başlamış, MÖ. 1000 yıllarında Yunanistan ve Çin'de kayıtlara geçmiştir. Salgın tarihçisi Andrew Nikiforuk sıtma kurbanlarının bütün savaşlardan ve kıtlıklardan daha fazla olduğunu ileri sürmektedir. Öyle ki sıtma, "uzun süre büyük imparatorluklarla beslenmiş, Antik Yunan'ın, Roma'nın çöküşünde etkili bir rol oynamıştır" (Aktaran Artun, 2020, p.1).

20. yüzyılda da insanlık pandemik etki gösteren salgın hastalıklarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Yüzyılın başlarında, birinci dünya savaşı yıllarında ortaya çıkan İspanyol Gribinden yaşamını yitirenlerin sayısının elli milyonu aştığı tahmin edilmektedir. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise AIDS, insanlığın mücadele etmek zorunda kaldığı bir diğer pandemik etki gösteren salgın hastalıktır. Bugüne kadar otuz dokuz milyondan fazla kişinin hayatını kaybetmesine neden olan AIDS, insanlarda korku ve endişe yaratırken, bugün etkisini hâlâ ne yazık ki sürdürmektedir.

Tarihsel perspektifte bakıldığında, insanlık salgın hastalıklara karşı yüzyıllardır mücadele vermekte. Söz konusu mücadele yazılı metinlerin yanı sıra, sanat yapıtlarına da yansımıştır. Bu araştırma, içinden geçmekte olduğu

muz pandemi sürecindeki sanatsal üretimlere odaklanırken şu sorular etrafında gelişmektedir: Tarihsel süreçte sanatçılar yaşadıkları çağda dünyayı kasıp kavuran salgın hastalıkları nasıl betimlemişler? Günümüzde etkisini sürdüren Covid-19 salgını sanatçılar tarafından nasıl betimlenmektedir? Farklı yüzyıllarda salgın hastalıkları konu alan sanatsal çalışmalarda benzeşen ve ayrışan tematik bir yaklaşımdan söz edilebilir mi? Bu doğrultuda öncelikle sanat tarihinde salgın hastalıkları konu alan örnekler üzerinde durulacak, sonrasında Covid-19 salgını sürecinde ortaya çıkan sanatsal çalışmalar incelenecektir.

1. Sanat Tarihinde Salgın Hastalık Betimlemeleri

Tarih boyunca imparatorlukların devrilmesine, toplumsal ve siyasal dönüşümlere neden olan salgınlar, sanatçıların tanıklıkları ve yorumlarıyla sanat tarihindeki yerini almıştır. Avrupa resminde, salgın hastalık, ölüm temasının işlendiği pek çok örneğin dini çerçevede ele alındığı görülmektedir. Bu yaklaşımın sanatın dinden özerkliğini ilan ettiği 19. yüzyıla kadar devam ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Örneğin, Mısırlıların 'ölümden önce ölüm' adını verdikleri cüzzam, gerek Hristiyanlıkta gerekse diğer dinlerde bir kader-i ilahî olarak görülmektedir. Özellikle Hristiyanlıkta, cüzzam hastalığına yakalanmak adeta kutsal bir olaydır. Bu kutsal olayı aktaran Hristiyan ikonalarında İsa ve havarilerinin cüzzamlıları iyileştirdiği sahneler yer almaktadır. Cüzzamlı hastaların tasvir edildiği en iyi örneklerden biri Isenheim manastır hastanesinin şapelinde yer alır (Harbison, 2021). Alman sanatçı, Matthias Grünewald İsa'nın çarmıha gerilişini betimlediği tablosunda, tanrının yeryüzündeki temsilcisi İsa'yı cüzzamlı bedeniyle tasvir etmiştir. Bu bir anlamda, hasta-

lığın ve acının tanrıdan geldiğinin bir işaretidir. İsa'nın acılarına tanıklık eden hastaların acıya ve hastalığa karşı direnç kazanacağı, böylece onların iyileşmelerine katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

Resim 1: Matthias Grünewald, İsa'nın Çarmıha Gerilişi, Isenheim Altarı, 1512-1516 detay

Tıpkı cüzzamda olduğu gibi insanlık tarihinin en büyük salgını vebanın, diğer adıyla 'kara ölümün' de sanatçılar tarafından dini çerçevede ele alındığı görülür. "Vebadan ölmek, yalnızca Tanrı'nın kötülük için verdiği ceza olarak değil, aynı zamanda kurbanın gelecek dünyada sonsuza dek acı çekeceğinin bir işaretidir" (Kasriel, 2020, p.4). 14. yüzyılda Avrupa'da yayılan veba salgını zengin fakir ayrımı gözetmeden milyonlarca kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Kara ölümün şiddeti karşısında güç, iktidar ve servet yenik düşmüştür. Veba salgını adeta ölümün zaferiyle sonuçlanmıştır. Dolayısıyla salgın dönemi sanatçıların yapıtlarında, ölüm, ölüm dansı, ölümün zaferi gibi konular öne çıkmaktadır.

Resim 2: Nicolas Poussin, Ashdod Vebası, 1631

Şüphesiz, bir veba metaforu olarak ölüm temasının ele alındığı, en etkili örneklerden biri, Nicolas Poussin'e aittir. Poussin'nin başlangıçta 'Dagon Tapınağında Gerçekleşen Ahit Sandığı Mucizesi' olarak adlandırdığı çalışma, 'Ashdod Vebası' olarak da bilinmektedir. Nicolas Poussin'in bu eseri tasarladığı 1630'lu yıllar, İtalya'nın ölümcül veba salgınıyla sarsıldığı yıllardır. Aynı yıl salgın dışında savaş, kıtlık, suikastlar ve volkanik patlamalar da yaygınlaşmıştır. Romalı hatip Agostino Mascardi, 1630 tarihli mektubunda yaşanan felaketleri şöyle dile getirir: "Kentin terk edilmiş görüntüsü, yüreği olan herkeste derin bir acı hissi uyandırmakta. Savaşın yıkımına ilaveten... açlıktan kırılan, yabancıların saldırısına uğrayan, veba ile kökü kuruyan sakinleri tarafından terk edilen, cesetlerle ve dehşetle dolu soylu kente tanıklık edenler gözyaşlarına boğulmakta" (Aktaran Akpınar, 2017, s. 153).

Mascardi'nin mektubunda sözlü olarak betimlemeye çalıştığı salgın yılları, aynı dönemde Roma'da yaşayan Nicolas Poussin'in resimlerinde ortaya çıkar. Sanatçı, Ashdod Vebası adlı yapıtında, bize hem Yahudi hem de Hristiyan mitolojisindeki bir hikâye üzerinden, veba salgınının yaratmış olduğu dehşeti ve korkuyu aktarmaktadır. Yapıt, İsrailoğulları'nın Mısır'dan göçü sırasında Filistinliler ile aralarında

yaşanan savaş ve kayıp kutsal sandığın hikâyesi üzerinden kurgulanmıştır. Bu hikâyede, Filistinlilerce çalınıp Ashdod'a getirilen, Kutsal Ahit Sandığının Dagon Tapınağına yerleştirilmesinin ardından yaşanan mucizevi olaylar anlatılır. Tapınağın içinde korunan, Filistinlilerin bereket tanrısı Kutsal Dagon'un heykeli, nedeni bilinmez bir şekilde düşüp kırılmıştır. Eski Ahit'teki hikâyede, bu durum tanrının ilahi bir işareti ve cezası olarak yorumlanmaktadır. Poussin'in yapıtında, hikâyede geçen tanrısız ceza ile veba arasında bir ilişki, paralellik kurduğu söylenebilir.

Resim yakından incelendiğinde, kentin sokaklarında her yaşta veba kurbanlarının kadın, erkek ve çocukların kaçtığı izlenir. Sokakları dolduran cesetler, sevdiklerine dokunmada tereddütte düşen insanlar; burunlarını kapatarak, hızlıca cesetlerin arasından uzaklaşmaya çalışan kent sakinleri; yerde yatan kurbanların hastalık nedeniyle koyulaşan ten rengi, salgın sürecinde yaşanan ürkütücü atmosferi destekleyen görsel unsurlardır. Sanatçının çalışmasında kullandığı güçlü anlatım dili, yaşanan dehşeti adeta yüzyıllar öncesinden bugüne aktarma; yapıta belgesel bir değer kazandırmaktadır.

Poussin'in Ashdod Vebası adlı yapıtının belgesel niteliğinin yanı sıra, katartik bir etkiye de sahip olduğu söylenebilir. 1670'de Fransız Akademisi'nde gerçekleştirilen bir oturumda Charles Le Brun ve Jean-Baptiste Champaigne, yapıt hakkında değerlendirmelerde bulunarak, yapıtın izleyici üzerinde bıraktığı acıma ve korku hissi üzerinde durmuşlardır (Akpınar, 2017, s. 162). Bir başka ifadeyle, yapıtın katartik etkisine dikkat çekmişlerdir. Katarsis, duygusal boşalım ve arınma anlamı taşımaktadır. İlk olarak Aristoteles'in 'Poetika' metni içinde tragedyayla bağlantılı olarak kullanmış, kavram daha son-

raları ruhsal ve estetik bir deneyim olarak ele alınmıştır.

Ashdod Vebası adlı yapıtın üretildiği 17. yüzyılda, acı ve korku hissi sonucu oluşan duygusal boşalımların iyileştirici gücü olduğuna inanıyordu (Akpınar, 2017, s. 163). Nicolas Poussin, İtalya'daki veba salgınının ortasında bir trajediyi, Ashdod Vebası'nı betimlerken katarsitik bir etki oluşturmayı amaçlamış mıdır kesin olarak bilinmemektedir. Ancak, bir başka felaketin içinden geçtiğimiz şu günlerde, eserin bizim üzerimizde bıraktığı etki deneyimlenebilir.

Resim 3: Edvard Munch, İspanyol Gribinden Sonra Oto-portre

Tarihçi Eric Hobsbawm'un 'Aşırılikler Çağı' olarak isimlendirdiği 20. yüzyılda, insanlık soykırımlar ve dünya savaşlarının yanında salgın hastalıklarla da mücadele etmek zorunda kalmıştır. Edvard Munch yüzyılın başında ortaya çıkan İspanyol Gribi ile mücadele eden ve

hayatta kalmayı başaranlar arasındadır. Onun döneme ilişkin tanıklıkları yapıtlarından izlenebilir. 1919 tarihli 'İspanyol Gribinden Sonra Oto-portre' adlı çalışmasında Munch, hastalıkla tek başına mücadele eden bir kurban gibidir adeta.

Resim 4: Keith Haring, Sessizlik Ölüme Eşittir, 1988

Yüzyılın sonuna gelindiğinde felaketler bitmemiş, 1980'li yıllarla birlikte AIDS yayılmaya başlamıştı. Milyonlarca insan bu hastalıkla mücadele ederken, milyonlarcası da hastalık nedeniyle yaşamını yitirdi. AIDS hastalığına maruz kalan ya da tanıklık eden birçok sanatçı, yapıtları aracılığıyla hastalıkla mücadeleye dikkat çekmeye çalıştı. Bu sanatçılar arasında yer alan, Amerikalı Keith Haring, 1988 yılında kendisine konan AIDS tanısı sonrasında tasarladığı posterlerle hastalığa karşı farkındalık yaratmayı amaçlamıştır. 'Sessizlik ölüme eşittir' sloganı sanatçı tarafından postere taşınarak, hastalıkla baş etmeye çalışan insanların mücadelesini görselleştirmiştir (Stuhltrager, 2015).

2. Korona Günlerinde Sanat

Ron Burnett (Burnett, 2018) 'İmgeler Nasıl Düşünür' adlı kitabında sanatçıları bir seyir tepesinden yaşamı, dünyayı gözlemleyen ve gözlemlerini imgeler yoluyla aktaran kişiler olarak tanımlar. Bugün içinden geçtiğimiz küresel felaketin, Covid-19 salgının/koronanın tanıkları

sanatçılar, gözlemlerini eserleri aracılığıyla dışa aktarmakta; zaman zaman onları farklı mecralarda dolaşıma sokarak salgın günlerinde dayanışmayı güçlendirmektedirler.

Salgının ilk ortaya çıktığı Çin’de hastalığın yayılmasını engellemeye yönelik sürdürülen toplumsal mücadele Li Zhong’un çalışmalarına yansımıştır.

Resim 5: Li Zhong, Salgına Karşı Savaşanlar, 2020

Resim 6: Li Zhong, Cepheye Giderken Annesini Kutlayan Çocuk, 2020

‘Salgına Karşı Savaşanlar’ adlı çalışmasında Zhong, salgınla mücadelede önemli görev alan itfaiye işçilerine odaklanırken, bir başka çalışmasında sağlık çalışanlarına odaklanmıştır. Elbette salgında en ağır yükü omuzlarında taşıyan sağlık çalışanlarının mücadelesi

günümüz yapıtlarında sıklıkla ele alınan konular arasındadır.

‘Cepheye Giderken Annesini Kutlayan Çocuk’ adlı çalışmasında Zhong, sağlık çalışanlarının görev nedeniyle evden ayrılışlarını savaş cephesine çıkılan yolculuğa benzetmektedir. Sevdiklerini ardında bırakmanın hüznüne sevdiklerini cepheye göndermenin hüznü karışmıştır (Tricontinental, 2020).

Resim 7: Pang Maokun, Sonsuzluk ve Tükenmişlik, 20

Pandemi günlerinin en önemli figürleri olan sağlık çalışanları, sanatçıların imgelem dünyasında bir kurtarıcı olarak belirlemiştir. Yüzyıllar öncesinde İsa ve Havarilerine verilen ‘kurtarıcı’ rolü artık bilimin ışığında ilerleyen sağlık emekçileridir. Her ne kadar, doktorlar için yeryüzündeki yarı tanrı ifadesi kullanılsa da, onlarda kendilerini yorgun, bitkin ve yalnız hissedebilir; salgının ağır yükü karşısında yenik düşebilirler. Tıpkı Çinli sanatçı Pang Maokun’un yapıtına yansıttığı gibi (Resim 7).

Resim 8: İrfan Önürmen, Beyaz Mask, 2020

Resim 9: Mustafa Horasan, Yüz Her şeydir, 2020

Covid 19 pandemisiyle birlikte günlük yaşamımıza giren maskeler ise sürecin sembolü haline gelmiştir. Korunma ve sağlık amaçlı maske kullanımı yeni normalin olağan bir nesnesidir artık. Sanatçı Neşe Erdok günlük yaşamdan maskeli insan betimlemeleriyle yeni normalin izlerini sürer. Çalışmalarında çoğunlukla toplumsal konulara değinen İrfan Önürmen, mask/maske formunu bir metafor olarak kullanmakta; 'Beyaz Mask' adlı çalışmasında "günümüz insanının parçalanmışlığına, paranoyasına, teknoloji-beden ilişkisine ve sistem karşısındaki açmazlarına vurgu yapmaktadır" (İstanbul, 2021, p. 11). Mustafa Horasan' 'Yüz Her Şeydir' adlı çalışmasında doğrudan maskeyi kullanmamakla birlikte pandemi sürecinde hayatımıza giren maskenin en güçlü iletişim aracımız olan ifadeyi parçalaması ve yok etmesini işaret etmektedir.

Resim 10: Ferhat Özgür, Karantina Günlüğü, Fotoğraf, 2020

Salgın hastalığa yenik düşüp aramızdan ayrılan yakınlarımızın şoku ve acısının yanında, bir çoğumuz için, izolasyon ve zorunlu kapanma ruhsal çöküşlerin tetikleyicisi olmuştur. Parçalanmışlık ve kayboluş hissiyle birlikte gelişen paranoya, gerçek ve gerçeküstü gelgitler Ferhat Özgür'ün 'Karantina Günlüğü' adlı çalışmasında

adeta ete kemiğe bürünmüştür. Özgür, resim, video, fotoğraf ve yerleştirme gibi farklı disiplinlerdeki üretimlerinde kültürel ve toplumsal eleştiriyi mizah ve ironi yoluyla işlemektedir. Çalışmalarında karşıtlıkları, çelişkileri, bireylerin ruh hallerini yapıtlarına etkili biçimde aktarır (Özgür, 2008). Sanatçının salgın sürecinde ürettiği çalışması, içinden geçtiğimiz kaotik zaman diliminde bireyin kaygı, korku ve umutsuzlukla birlikte giderek depresif bir yapıya dönüşen ruh hallerinin yansımasıdır.

Özgür'ün 'Karantina Günlüğü' ilk anda sıradan bir iç mekân görüntüsü olarak algılansa da dikkatli bakıldığında, tekinsiz bir ana tanıklık etme hissi uyandırır. Fotoğrafta çıplak bedenini kanepenin arkasına gizlemiş, kafasının tamamı maske ile kaplı erkek figürü görünmekte; figür, her an sürpriz bir şekilde gelişebilecek olaylara karşı hazırlıklı, korkak ve tedirgin bir duruşta izleyiciye yani bize bakmaktadır. Kanepenin üzerinde tabaktan dökülüp dağılan sebzeler, yere sarkan battaniye, tüm bu absürtlüğe rağmen sehpanın üzerinde muntazam dizilmiş kitaplarla bir tezatlık oluşturmaktadır. Figürün elinde tuttuğu televizyon kumandası dünyayla iletişim kurmaya yarayan, yalnızlığını unutturan, duvarların arasındaki sessizliği bozan tek silahtır. Figürün başını tamamen kaplayan maske sağlık amaçlı bir korunmaya değil, aksine sağlığını yitiren gelgitlerle boğuşan bireye gönderme olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

Yaşam ve dünyaya ilişkin gözlemlerini görsel imgeler yoluyla aktaran sanatçılar, yüzyıllardır salgın hastalıkların insanlık üzerindeki etkilerini çalışmalarında betimlemişlerdir. Hastalık ve salgın konulu bu çalışmalar tematik açıdan incelendiğinde, Avrupa resmine ait örnek-

rin 20. yüzyıl başlarına kadar Hristiyanlık dininin etkisinde betimlendiği; dinle ilişkili olarak 'ölüm', 'ölümün zaferi' ve 'tanrısal ceza' temalarının öne çıktığı gözlenmektedir. Matthias Grünewald'ın 'İsa'nın Çarmıha Gerilişi' adlı çalışmasında, İsa'nın bedenini saran cüzzam, tanrısal bir işaret olarak belirir. Nicolas Poussin'in Ashdod Vebası adlı yapıtında ise 'ölüm' ve 'tanrısal ceza' temalarıyla karşılaşırız.

Salgın hastalıkları konu alan 20. yüzyıl çalışmalarında ise din ile ilişkili 'ölüm' ve 'tanrısal ceza' temalarından uzaklaşıldığı; salgının birey üzerindeki psikolojik etkileri ve mücadele sürecinin öne çıktığı gözlenmektedir. Edvard Munch'ın ölümcül hastalık, İspanyol Gribine yakalandığı günleri betimlediği çalışmalarında bunu izlemek mümkündür. Munch'un 'İspanyol Gribinden Sonra Oto-Portre' ve diğer çalışmalarında 'tecrit', 'yalnızlık' ve 'kurban' temaları izlenir.

1980'li yıllarla birlikte yayılmaya başlayan AIDS hastalığı ve 2019 sonbaharında ortaya çıkan Covid-19 salgınıyla ilişkili eserlerde, mücadele, yalnızlık, tecrit, dayanışma, tükenmişlik, ruhsal parçalanma, paranoya gibi temalar öne çıkmaktadır. Li Zhong'un 'Salgına Karşı Savaşanlar' çalışmasında 'mücadele'; Pang Maokun'un 'Sonsuzluk ve Tükenmişlik' adlı çalışmasında ise 'dayanışma' ve 'tükenmişlik' teması gözlemlenir.

Covid-19 salgını konu alan sanatsal çalışmalarda en sık rastlanan imge şüphesiz maskedir. Maske, Ferhat Özgür, İrfan Önürmen ve Mustafa Horasan'ın işlerinde bir hastalık metaforu olarak karşımıza çıkar. Maske imgesi, her üç sanatçının çalışmasında biyolojik bir sağlık sorunundan daha ziyade, Covid-19 salgını etkisiyle yaşanan psikolojik parçalanmışlıklara ve rahatsızlıklara göndermeler içermektedir. Özgür'ün 'Karantina Günlüğü', Önürmen'nin 'Be-

yaz Mask' adlı çalışmasında 'ruhsal parçalanma' ve 'paronaya'; Horasan'ın 'Yüz Her Şeydir' adlı çalışmasında ise 'belirsizlik' ve 'yoksunluk' temaları izlenir.

Bu araştırmada, tarihsel süreçte yaşanan salgın hastalıkların ve Covid-19 salgınının sanatsal çalışmalara yansımaları saptanmaya çalışılmıştır. Ulaşılan eserlerden tematik olarak farklılıklar taşıyan örnekler seçilmiş, dolayısıyla sınırlı sayıda eser araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırma, farklı disiplinlerden sanatçıların yapıtlarıyla genişletilebilir.

Kaynakça

Akpınar, N. E. (2017). Sanat Yapıtları ve Katarisis, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Artun, A. (2020, 04 24). *Kara Ölüm ve Avrupa Sanatı*. e-scop sanat tarihi ve Eleştiri: <https://www.e-skop.com/skopdergi/kara-olum-ve-avrupa-sanati/5735> adresinden alındı

Burnett, R. (2018). *İmgeler Nasıl Düşünür*. Metis Yayınevi.

Gombrich, E. (1980). *sanatın Öyküsü*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Harbison, C. S. (2021). *Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Mattias-Grunewald#ref22795> adresinden alındı

İstanbul, A. (2021, Aralık 21). *ArtDogİstanbul*. Baksı Müzesi'nde 'Maskeler' Dile Geliyor: <https://artdogistanbul.com/baksi-muzesinde-maskeler-dile-geliyor/> adresinden alındı

Kasriel, E. (2020). *What Plague Art Tells us About Today*. <https://www.bbc.com/culture/article/20200514-how-art-has-depicted-plagues> adresinden alındı

Özgür. (2008). *Ferhat Özgür – Şarkı Söyleyebilirim*. İstanbul Modern: https://www.istanbulmodern.org/tr/uyelik/genc-modern/ferhat-ozgur-sarki-soyleyebilirim_1545.html adresinden alındı

[istanbulmodern.org/tr/uyelik/genc-modern/ferhat-ozgur-sarki-soyleyebilirim_1545.html](https://www.istanbulmodern.org/tr/uyelik/genc-modern/ferhat-ozgur-sarki-soyleyebilirim_1545.html) adresinden alındı

Parıldar, H. (2020). Tarihte Bulaşıcı Hastalık Salgınları. *Tepecik Eğit. ve Araşt. Hast. Dergisi*, 19-26.

Stuhltrager, K. A. (2015). *Keith Haring's AIDS Activism*. English and Women's Studies : <https://sites.psu.edu/245spring2015/2015/12/13/keith-harings-aids-activism/> adresinden alındı

Tricontinental. (2020, Mayıs 8). *Painting an Epidemic: An Interview with Li Zhong*. Tricontinental: <https://thetricontinental.org/painting-an-epidemic-an-interview-with-li-zhong/> adresinden alındı